

In memoriam:

Rapa Šuklje (1923-2013)

Foto: Borut Krajnc

Milan Ljubić: Gospe Rapi v slovo

Gospo Rapo sem spoznal pred 57 leti na tretjem Jugoslovanskem filmskem festivalu v Pulju, od koder sem prvič poročal kot dopisnik *Mladine*. Golobradi gimnazijec sem bil deležen vsestranske pomoči starejših. Rapina naklonjenost do mladih me je verjetno spravila v radijske oddaje o filmu, kjer sem postal redni sodelavec. Naslednje intenzivnejše sodelovanje se je začelo čez leta, ko je Rapa postala članica programskega sveta Viba filma. Spomnim se njene naklonjenosti nekaterim projektom, na primer scenariju Vitana Mala Teci, teci, kuža moj, poznejši filmski uspešnici *Sreča na vrvi*. V šali smo se spraševali, ali je temu pripomogel Rapin hišni pes. Skozi ta programski svet so šli tudi scenariji *Vdovstvo Karoline Žasler*, pa *Idealist*, *Ko zorijo jagode*, kljub skepsi tudi *To so gadi*. Seje so bile resne, razprave še bolj, a srečanja ob kozarcu in prigrizku, ki smo jih imeli enkrat ali dvakrat letno v prijaznih okoljih starih ljubljanskih gostiln, ko so se »programčiki« razvneli v povsem drugačnih razpravah od uradnih na Vibi, to so bile prave ure resnice.

In nazadnje *Ekran*. Na svetu revije smo razpravljali, da bi bila slovesna podelitev nagrade za življenjsko delo v dvorani Slovenske kinoteke, odprta za javnost, v filmskem okolju ... Ni mi jasno, zakaj je bilo treba tako ugledni osebnosti slovenske publicistike na področju kulture priznanje za življenjsko delo podeliti v kletnih pisarniških prostorih uprave Kinoteke, ki je *Ekranov* založnik. A po opravljenih formalnostih izročitve priznanja in čestitkah so se navzoči z gospo Rapo vred tako razživelili in razgovorili, da sem kljub dolgoletnemu poznanstvu izvedel marsikaj novega. Nenadoma je pisarniško okolje postalo domače, toplo in prijazno.

Vsako slovo je majhno umiranje. Taka poslavljanja so kot konec pri filmu: zgodba se konča, podoba izgine, v dvorani se prižge luč, ljudje gredo na cesto in tam teče življenje dalje.

Neva Mužič: Vedno naprej

Rapi Šuklje, ne toliko v spomin kot v spodbudo, da je treba naprej. Vedno naprej. Do zadnjega diha kot ona. Bila je še polna načrtov kot vedno, na klavirju razporejena opravila, ki čakajo, pred ekranom filmi, ki jih je tako rada vsaj enkrat tedensko gledala.

Tudi v gledališče je še vedno rada hodila gledat prijatelje na odru, ki so vedeli, zakaj so jo povabili. Veselje je slišati spodbudno besedo; kaj je potrebno popraviti, pa se je razbralo takoj za besedico »ampak«, čeprav je bila intonacija še vedno v duru.

Pri filmu ni bilo nič drugače, morda le kanček bolj strastno. Spomini iz Pulja so skupinska slika vseh novinark pred vrati novinarskega središča in tehtne, navdušujoče besede, poslane po telefonu v radijsko hišo, njen prostor delovanja. Tam je tudi sprejemala in spodbujala sodelavce oddaje Gremo v kino. Znanja in dela ti ne more nihče vzeti, je nekoč dejala mimogrede, a v spominu je ostalo za vedno. Kot tudi vse modre misli in predlogi na sejah raznih svetov in uredništev, ki so pomagali premakniti z mrtve točke marsikatero zagato. Ona je to preprosto znala. Nobene misli ni vsiljevala, večinoma je posegla v pogovor le, če je tako nanese. Kot ilustracija zgodovinskih dejstev in lastnih izkušenj – še sploh tistih iz taborišča, o katerem ni veliko govorila in ki so ji dajali posebno, neuničljivo moč, pa tudi spoštovanje do ljudi – vedno v prijetni, tekoči pripovedi, ki ji humor pa tudi ironija nista bila tuja. Nobene sledi zapovedi ali spodbijanja mnenj; dobro je vedela, da je beseda lahko tudi nevarna.

Veliko tega je najti v njenih prevodih literarnih pa tudi teoretskih del in še sploh v lepem številu uvodnih študij zbirke Sto romanov. Kljub vsemu je bila beseda tista, ki jo je še posebej skrbno gojila, in brez nje ji skoraj ni bilo mogoče zadremati v spanec.

Ni dolgo tega, kar je zaspal njen kosmatinec, njene zadnje besede pa so bile namenjene vsem bližnjim: povabilo na čim prejšnje snidenje. In res, kadar gledaš stezo preko travnika, slišiš pasji lajež, si zaželiš branja ali se bliža kateri od filmskih festivalov, se na nek prijeten način spet srečamo.

Dr. Neda Pagon: Slovo od Rapinega stoletja

Kar slišim jo, kako mi je kdaj, ko sva se vračali s kakšnega podobnega žalobnega trenutka – in v štirih desetletjih najinega poznavanja jih je bilo veliko – rekla: »Also, veš kaj, kdo pa to potrebuje, so zu sagen.« Obredi poslavljanja ji res niso bili blizu, meni pa njen odhod pomeni bolj zaresno, dokončno in osebno slovo od dolgega 20. stoletja, ki je bilo njeno stoletje, saj se v tem našem ni več prav dobro počutila.

Rada bi, da bi te moje besede pomenile nekakšno vezivo med stoletjema in med generacijami. Gospa Rapa Šuklje in njena rodbina postajata del kulturne, družbene in družabne zgodovine in prav se mi zdi, da poudarim pri nas sicer redko zaznan naradni lok enega življenja, ki je zajel nekaj družbenih sistemov in veliko surovih prehodov, skozi katere pa so nekateri ljudje prišli moralno nepoškodovani – in gospa Rapa Šuklje je zgled za to, ker je postajala le še bolj rahločutna, karakterno neomajna in le preudarnejša v presojah.

Njena svetovljanska privrženost slovenstvu, vsemu naprednemu v svetu in enakopravnemu med ljudmi je izključevala pravzaprav samo eno – neumnost, »borniranost duha« po njeno. Njeno oblikovanje in odraščanje se je godilo v intelektualnem meščanskem in mestnem okolju, a opredelitev za Osvobodilno fronto, za partizanstvo, za spreminjanje sveta v pravičnejšega ni bilo uporništvo, ampak drža, ki svojega porekla in meščanskega sveta ni zanikala, ampak je iz njega v nov svet vnesla ne kontinuiteto, ampak duhovni kontinuum nekega razvojnega družbenega loka. Tu kajpak ne gre za kakšno razredno stališče, ampak za zgodovinsko evolutivno prehajanje in zraščanje med družbenimi sloji slovenskega 20. stoletja, ki je fenomen, vreden resne pozornosti, in katerega zelo celovit, celosten, nerazcepljen in vsestranski zgled je bila tudi gospa in tovarišica Rapa Šuklje. Zato je bila tudi njena privrženost boju za žensko enakopravnost in enakovrednost nekako posebna, svojska, bolj ponotranjena in manj aktivistična; to ni bil boj za »lastno sobo«, ampak boj za lastno sobo drugih – kar je navsezadnje tudi naloga intelektualca: da namreč tisto, kar je nevidno, pa če še tako žgoče potrebno, naredi vidno. Ni marala primerjav, a eno tvegam: bolj je bila Rosa Luxemburg kot Clara Zetkin.

Štiri desetletja sva se družili predvsem ob knjigah, gledališču, ženskem vprašanju in cigaretah. Spoznala sem jo z največjim in ponižnim spoštovanjem, od nje se poslavljam s še večjim. A zdi se mi, da je tudi ta trenutek svojega odhoda na nek način izbrala in si na koncu rekla: »Tu l'as voulu, George Dandin.« Nocoj bo v drami premiera, Misterij Buffo; kako prikladno, a Rapin sedež bo prazen.

Zoja Skušek: Trije časi z gospo Rapo

Starši so me komaj petletno (še nisem znala zares brati) peljali v kino, po koncu pa smo tekli, da smo ujeli še en film v drugem kinematografu. Tisto so bili čisto zares časi radia in kina. V sobotah zvečer radijske igre, v sobotah popoldne oddaja *Po kinu se dobimo*. Navili smo si budilko, da oddaje ne bi zamudili. Najprej avizo iz *Odrskih luči*, potem prijeten glas gospe Rape. Sicer tudi glasovi drugih, a predvsem njen, zelo značilen, razpoznaven, nič kaj napovedovalski. Za poslušalca, zlasti mojih let, ne predolge, a informativne in osebne kritike, ki so nas vodile po filmski džungli. Kaj je »treba« videti in zakaj. Česa ne. Tudi zakaj. (Šli smo gledat vse, film je bil umetnost povojnih množic.)

*

Listam indeks. Prvi letnik: Rapa Šuklje, Uvod v radio. Ocena: prav dobro. Moja nemarnost: gospa Rapa je bila blaga profesorica, in če bi le malo več časa posvetila izpitu, bi ga naredila z odliko. A to so bila revolucionarna leta in študirali smo druge reči.

Predstavljal nam je radio, učila, kako pisati radijske igre, predavala o velikanskem vplivu, ki ga imajo mediji, tudi radijski: Orson Welles, *Vojna svetov*. Ljudje, Newyorčani, so pred Marsovci množično bežali zdoma ... Veliko pozneje sem ji rekla: »Dveh reči se najbolj spomnim z vaših predavanj. Vojne svetov in vaših ekstravagantnih oblačil.« »Ni malo,« je odgovorila. In še: »To je bilo tako davno ...«

*

Tik pred koncem stoletja smo se pri naši založbi namenili izdati *Lastno sobo* Virginie Woolf. Prosili smo gospo Rapo, da delo prevede in napiše spremno besedo. Novih tehnologij ni marala, rekla je, da je prestara, da bi se začela učiti na novo, pa še računalnik je čisto neoseben. Svinčnik, kuli in nalivnik – to je čisto nekaj drugega ... Njen prevod je bil napisan na roko. Imela je gospo, ki ji ga je že čisto »sfriziranega« pretipkala v računalnik.

Virginia Woolf je bila »njena« avtorica, glasnica feminizma po njeni meri. V spremni besedi je napisala: »[...] ženskam [je bilo] v preteklih stoletjih kratko malo nemogoče, zagotoviti si razmere za umetniško ustvarjanje, ki terja zbranst in čas. Niso 'pile vina in imele lastne sobe'. Po zaslugi zakonov in običajev so bile revne, brezpravne, neizobražene, povsem odvisne od dobre volje mož in očetov, veliko

prezgodaj prisiljene v možitev in – večinoma – obremenjene s kupom otrok.«

Gospa Rapa je imela »razmere za umetniško ustvarjanje, zbranost in čas«. In to je dodobra izkoristila. Zapustila nam je prelepa besedila, prevodna in izvirna.

Marjan Stojan: Iztek ustvarjalnega življenja

Glasba iz Chaplinovih *Odrskih luči* je kot avizo filmske oddaje prvič zazvenela na tedanjem ljubljanskem radiu oktobra leta 1961, ko je sobotno oddajo *Po kinu se dobimo* pet minut čez peto popoldne nadomestila nova oddaja *Gremo v kino* z novimi sodelavci Irmo Flis, Tomom Martelancem, Vesno Marinčič, Marino Golouh, Mišo Grčar, Nevo Mužič in drugimi. Nova je bila tudi urednica in avtorica filmske oddaje – Rapa Šuklje, ki je po tedanji navadi svoj radijski glas prepustila dolgoletni bralki te oddaje – Ivi Korošec.

Rapa Šuklje seveda ni bila novinka v kulturni redakciji Radia Ljubljana. Na radio je prišla že leta 1948, in to naravnost s filma, s Triglav filma, kjer je bila krajši čas zaposlena, med drugim kot *script girl* pri prvem slov-

enskem celovečernem zvočnem filmu. Bila je še študentka, čeprav z diplomo pravnice v žepu, saj je takrat študirala umetnostno zgodovino pri prof. Steletu, svoje znanje pa je nato vsestransko dopolnila s študijem svetovne in primerjalne književnosti pri prof. Ocvirku. To je bil tudi čas njenih prvih večjih prevajalskih podvigov, prevodov Emily Brontë (Viharni vrh), Charlotte Brontë (Villette), Oscarja Wilda (Slika Doriana Graya), če omenim samo nekatere, pa tudi že čas ukvarjanja z legendarno zbirko Sto romanov, ki jo je zasnoval njen profesor in v katero je prispevala pomembne prevode in spremne študije. Že pred tem se je uveljavila s knjižnimi in gledališkimi ocenami tako na radiu kot v tisku, s filmskimi kritikami in z ocenami ter s poročili s festivalov pa ni polnila samo radijskih minut, ampak tudi strani novoustanovljene revije *Ekran*, pri kateri je sodelovala od samega začetka.

Rapa Šuklje je filmsko področje na radiu prevzela leta 1957. Z oddajo s stalnim urednikom, ustaljeno zvočno podobo in s prepoznavnim slogom pisanja se je pri nas izoblikoval standard aktualnega, a premišljenega poročanja iz filmskega sveta, ki je dobilo s tedensko oddajo tudi potrebno

minutažo, čeprav se je ta kasneje zelo sprerinjala in je leta 1978 oddaja *Gremo v kino* za tri mesece celo izginila s sporeda. Toda prijazni glas napovedovalke, lepa glasba, preudarna kritiška beseda in predvsem Rapino pisanje in urejanje oddaj, ki je povzemalo in uveljavljalo najboljše, kar je tedaj premogla slovenska filmska kritika, saj se je iz revije *Ekran*, z *Dela*, *Dnevnika* in od drugod v oddajo tako ali drugače prelivala vsaka nova generacija piscev in publicistov, je oddajo povzdignilo v eno najbolj priljubljenih govornih oddaj ljubljanskega radia in vodstvo je moralo popustiti.

Ne le v življenju, tudi na radiu je ta aristokratska in izobražena gospa imela svoje nasprotnike, toda prijatelj je imela neskončno več. Njena lepa, vselej dobrohotna, a tudi odločna beseda je ponavadi našla svoje mesto. To je Rapi Šuklje s priznanjem revije *Ekran* za življenjsko delo pred meseci potrdila tudi zdajšnja generacija filmskih kritikov. Lepši iztek ustvarjalnega življenja si je težko zamisliti. Starejši so morda modrejši, toda mladi imajo zmeraj prav.

Gorazd Trušnovc: Večja od prostora, ki mu je pripadala

Kot večina domačih (filmskih) publicistov se je tudi Rapa Šuklje s filmom intenzivno ukvarjala le v krajšem obdobju svojega življenja. Kljub temu pa je tudi na tem področju, kot na številnih drugih – pravzaprav vseh, ki se jih je lotila – pustila globoko in neizbrisno sled, film pa je ostal prva ljubezen njenega življenja.

In ta ljubezen, ki je tako prefinjeno proevala skozi njene tekste, je tista za današnjo generacijo kritikov temeljna dediščina Rape Šuklje, ki ji skušamo slediti. Afirmativen pristop do snovi, globoko poznavanje širokih umetniških področij in humanistike, kultivirana in uglajena artikulacija, dostopnost in sposobnost posredovanja zahtevne strokovne snovi, iskričnost in lucidnost misli, duhovitost. Ter pokončnost in samostojnost, ki sta za kritika prvi pogoj. Na kratko rečeno, Rapa Šuklje je bila in ostaja še naprej večja od prostora, ki mu je pripadala.

Ne nazadnje bi omenil še njeno vztrajno borbo za žensko enakopravnost. Pri reviji *Ekran* sledimo njenemu poslanstvu tudi na tem področju. Ne zato, ker bi bil to nekakšen program, ampak ker so za nas enake možnosti in enaka zastopanost samoumevne. Menim, da ji je ne le kot soustanoviteljici *Ekрана*, ampak tudi kot 50-letni sopotnici revije, to ugajalo in da smo se ji s tem aktivnim delovanjem najbolj poklonili.

Matej Venier: Neizbrisen pečat Rape Šuklje

Vsem, ki so poznali Rapo Šuklje, v zvezi z njo neogibno pride na misel beseda »gospa«. To je namreč resnično bila, po rodu in značaju. Rodila se je v ugledni meščanski družini – podoba njenega deda zre skozi ščipalnik z velikega portreta v Narodni galeriji; Fran Šuklje, cesarsko kraljevi deželni glavar krajski, strankarski vrstnik in zakleti sovražnik znamenitega ljubljanskega župana Ivana Hribarja. Visoko meščanstvo, kakršnega danes ni več; družbeno okolje, v katerem je bogastvo prinašalo obveznosti; pomenilo je dolg do družbe in naroda in se marsikdaj pretapljalo v izobrazbo in ljubezen do umetnosti, v kulturno in humanistično vednost višjega reda.

Pripadala je ne tako zelo številni skupini kulturnih delavcev, ki so po vojni z razgledanostjo, zgledom in vplivom dosegli, da

so se svinčeni časi na kulturnem področju hitro končali in da je generacija, ki ji pripadamo, odraščala ob velikih delih svetovne književnosti ne glede na to, v katerem času in duhovnem prostoru so nastala.

Bila je med tistimi uredniki, ki so kulturi na nacionalni radijski postaji izborili avtonomen status in dali njenemu programu širino in svetovljanski lesk, ki naj bi ju še danes ne govali kot njeno najdragocenejše izročilo. Pripravila je nešteto odličnih literarnih oddaj in intervjujev; med slednjimi velja omeniti pogovor z Angelo Vode, ki ga je posnela in predvajala daljnjega leta 1978. Za to sta bila nedvomno potrebna več kot običajna upornost in državljanski pogum.

Ko se poslavljamo od gospe Rape, odhaja od nas tudi delček zgodovine: trpke in krute. Kot aktivistki Osvobodilne fronte ji je ta med vojno prinesla pekel koncentracijskega taborišča, po vojni pa kot pripadnici meščanskega razreda in ženski odrinjenost na rob: bila je sicer »naš človek«, koristna, zaradi znanja in razgledanosti celo nepogrešljiva, vendar ji povojni sistem nikoli ni docela zaupal in ji je to po malem vnoemer dajal vedeti. Izkušnja taborišča je ni zgrenila: morda se zaradi nje ni nikogar bala; morda ji je dajala uglajeno, a nepopustljivo odločnost, s katero je zagovarjala svoja stališča in se zavzemala za tisto, kar je imela za pravično in prav. Njena odmaknjena, neosebna, v resnici pa neizprosna ironija je še vedno del organizacijske kulture na programu *Ars*, ki mu je posvetila večino svojih službenih let.

Njen prevajalski opus jo umešča med največje mojstre tega plemenitega poklica pri nas: pripravila je množico zglednih, iz popolnega poznavanja vsakokratnega družbenega in zgodovinskega konteksta porojenih prevodov mojstrov. Kdo ve, zakaj sama ni ustvarjala? Morda se je docela izrazila v prevodih; vsekakor je marsikateri odlomek v njenih spremnih besedah k delom zbirke *Sto romanov literarna dragocenost*. Naj se v imenu njenih nekdanih sodelavcev in ustanove, ki ji je pripadala, poslovmi od nje s pretanjenimi stavki iz spremne besede, ki jo je leta 1965 napisala k romanu *Gospa Dalloway* Virginije Woolf; pisateljčina podoba in usoda sta se je očitno globoko dotaknili: »*Iztanjšana preprostost njenih pričesk, skrbno zatišana uporaba lepote, zavih ovratnika, poblisk dragega kamna, vse ustvarja tisto ubranost, tisto zlahtnost, občutek miru in dokončnosti, ki naj obdaja*

veliko pisateljico in damo. Toda posnetki, ki niso namenjeni javnosti, govore čisto nekaj drugega. Pripovedujejo o samotni ženski, ki ji minevajo leta sredi večno obnavljajoče se narave, neprestano, nezadržno, o zmeraj daljših sprehodih, zmerom tišjih večerih, zmerom globljem občutku nepovratne izgube.«

Spremnji besedi sledi prvi stavek romana: »*Gospa Dalloway je rekla, da bo rože kupila sama.*« Tokrat jih bomo položili gospe Rapi na grob.

Dušanka Zabukovec: Rapi Šuklje v slovo

Gospa z Beethovnovce, kot so jo slikovito poimenovali, je bila zame nekakšna spremljevalka vsakdanjega dogajanja že iz mladosti. Ljubiteljica filma, tako kot jaz. Urednica oddaje *Gremo v kino*, katere avizo me je spremljal iz tedna v teden. Prijateljica in sodelavka moje mame Marjane Vojnovič, prav tako dolgoletne radijske urednice priljubljenih nedeljskih večernih oddaj, morda najbolj znane po tem, da je z njenimi besedami govoril Marjan Kralj. Dolgoletni radijski sta se srečevali in ubujali spomine vse do pred kratkim, ko se je Rapa prišla poslovit od prijateljice Marjance.

Šele takrat, ko je tudi mene posrkala slast prelijanja tujih književnih umetnin v domači jezik, sem izvedela, da je Rapa tudi književna prevajalka. Sicer ni bila članica Društva slovenskih književnih prevajalcev, kar je le dokaz, da članstvo v strokovnih društvih ni pogoj za spoštovanja vreden prevodni opus. Seznam avtoric in avtorjev, s katerimi se je Rapa družila kot prevajalka, je bleščeč. Med njimi najbolj izstopajo nemški pisatelj Alfred Döblin z romanom *Berlin Alexanderplatz* in cela vrsta britanskih mojstric in mojstrov peresa in slavnega imena: sestre Brontë, Virginia Woolf, Katherine Anne Porter, Edith Wharton, Thomas Hardy, Aldous Huxley, Oscar Wilde, pa tudi Daphne du Maurier in Han Suyin.

Z Rapo Šuklje in njeno literarno poustvarjalnostjo sem se zadnjič – in menda tudi prvič – srečala na odskih deskah ob njenem prevodu Wildove slike Doriana Graya, ki ga je po nemški priredbi Johna von Düffla pripravila za ljubljansko Dramo. Kako že reče Basil na začetku drame? »*Vsak dober portret je avtoportret umetnika.*« Toda vsak dober prevod zabiše avtoportret prevajalca. Ostane le »*lepota, ki je neke vrste genialnost.*« In spomin na Rapo Šuklje bodo z vseh strani vedno spremljale le pepe besede.